

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 3, 2010

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 351.82

В. І. Гурковський,

кандидат наук з державного управління, науковий консультант,

Науково-дослідний центр правової інформатики, Академія правових наук України

СУТНІСТЬ І ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У даній статті досліджуються теоретико-методологічні підходи до вивчення глобалізації, розкривається стан наукової розробленості глобалізації, як наукової проблеми. Визначається поняття, зміст і сутність феномена глобалізації, виділено ключові риси глобалізації та їх вплив на правову та політичну систему державного управління.

The paper suggests the theoretical and methodological approaches to the study of globalization, reveals the state of scientific globalization as a scientific problem. Defined the concept, content and nature of the phenomenon of globalization, highlighted the key features of globalization and their impact on the legal and political system of public administration

Key words: *theoretical and methodological approaches, globalization, global information society, phenomenon of globalization, public administration*

Ключові слова: *теоретико-методологічні підходи, глобалізація, глобальне інформаційне суспільство, феномен глобалізації, державне управління*

Актуальність статті. Наприкінці XX – початку XXI ст. світ почав трансформуватися на принципово нових так би мовити, глобалізаційних засадах. Ці принципи часом діаметрально протилежно оцінюються представниками різних країн і різних наукових шкіл. Але це науково-методологічне дослідницьке різномайття не знижує актуальності опанування для національної еліти «правил гри» і пошуків власної «ніши» у вельмисуперечливому глобалізованому світі. І не просто відшукати, так би мовити, із суто теоретичної точки зору, а й виробити науково обґрунтовані практичні рекомендації для українських споживачів (суб'єктів державного управління).

Таким чином, потрібно сформулювати відповідне науково-теоретичне підґрунтя, що сприятиме практичному визначенню української ролі і відповідного місця в сучасній глобалізаційній моделі нового світового порядку, яка орієнтується і на людину, і державу, і глобальну спільноту.

Розуміння нових явищ є надзвичайно важливим для України, яка прагне бути самодостатнім гравцем в міжнародній системі координат. Насамперед, це потрібно для того, щоб побудувати менш помилкову і більш ефективну стратегію поведінки в процесі невідворотного входження в систему нового світового порядку.

Постановка наукової проблеми. Глобалізація належить до процесів, які будуть мати серйозні наслідки для всього людства, але характер їх перебігу дуже складно кваліфіковано осмислити та зпрогнозувати.

До стрімкого наростання процесів світової глобалізації у представників різних фахівців та науковців з різних країн і регіонів планети ставлення неоднозначне, і навіть полярно протилежне. Аналізуючи ці суперечності, доводиться стверджувати, що на даному етапі існує величезний інтерес до явища глобалізації, і в той же час ще немає глибокого розуміння його суті, повного усвідомлення позитивних і негативних його рис. Попри те, що процеси глобалізації активно вивчають найвідоміші дослідницькі центри світу, такі, як Колумбійський університет (США), Європейський інститут технологічних досліджень майбутнього (IPTS - Institute of Prospective Technological Studies, Севілья, Іспанія) та інші, стає очевидним, що для сучасної науки державного управління розкриття теоретико-методологічних засад глобалізації, як наукової проблеми, є своєчасним.

Мета і завдання публікації. Виходячи з актуальності основною метою публікації є розкриття теоретико-методологічних підходів до вивчення феномену глобалізації, визначення ключових рис глобалізації та їх впливу на правову та політичну системи державного управління. *Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:*

- вивчення еволюції наукових досліджень проблеми глобалізації, визначення поняття та змісту глобалізації, типів та етапів розвитку світових глобалізаційних

процесів;

- виявлення чинників позитивних і негативних наслідків глобалізації, а також надати оцінку впливу інформаційного чинника на процес глобалізації, та функції держави в умовах «глобального інформаційного суспільства».

- встановлення взаємозалежності розвитку глобалізації та формування інформаційного суспільства.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Основні теоретичні напрями осмислення процесів і змісту глобалізації набули найбільшого поширення в країнах Заходу. Більшість цих напрямків вибудовувалось на основі теорії модернізації (Т. Парсонс, У. Ростоу, С. Айзенштадт). Автори даних концепцій вважають, що саме модернізація призвела до інтенсифікації процесів глобалізації.

Перше з них - власне модернізм - панував на Заході в 50-60-і роки, виникаючи на ідейній спадщині епохи Просвітництва. А з кінця 70-х до початку 90-х років на Заході став домінувати постмодернізм. Головними ідеологами цієї школи стали С. Леш, Д. Харві, М. Фуко [2]. Вони не ідеалізують ні Захід і не Схід, а виходять з наявності у світі єдиних універсальних, загальнолюдських цінностей, які здатні об'єднати людство в майбутньому. Пішовши від геополітичних побудов, постмодерністи сконцентрували увагу на окремої особистості і висунули принцип універсальності світу.

Після розпаду СРСР і краху соціалізму на зміну постмодернізму прийшов новий напрямок, названий Е. Тірьякьяном і Дж. Александером неомодернізмом [3]. Даний напрямок отримав таку назву, тому що він відроджує віру у прогрес, характерний для 50-х рр. минулого століття. Інші дослідники визначили його як неолібералізм, оскільки він протиставив себе державному втручанням. Звідси залишався один крок до появи терміну, який тепер вживається повсюдно - глобалізація.

Оскільки глобалізація значною мірою сприяє вестернізації, то тут постає ряд питань, пов'язаних із сутністю модернізації. З цього приводу сформувалися дві основні точки зору. Перша з них виходить з того, що глобалізація - процес ширший ніж вестернізація, і в практичному відношенні рівнозначна модернізації. Цю тезу обґрунтовують такі дослідники як А. Гідденс, Р. Робертсон, М. Олброу [4]. Їх противники вважають, що глобалізація є глобальною дифузійною західного модернізму, що реалізується у вигляді розширеної вестернізації і розповсюдження інститутів західного капіталізму. Цю точку зору поділяє С. Хемелінк. Ідеологами критики модернізму виступили Д. Аптер, Дж. Нетл, Н. Смелзер, А. Голдторп [4].

Згідно з цим поглядом, світ являє собою набагато більш складну картину, в якій лідери індустріального розвитку протистоять державам, що недавно вступили на шлях прогресу і погляди тих, хто шукає власний шлях прогресу, часто не збігаються з модернізмом.

Аналізу формування глобального економічного, правового та політичного простору присвятили свої праці Дж. Стігліц, С. Стренж, Е. Хеллайнер, Р. Андерхілл, Ф. Черні, Л. Вейс, Т. Пемпел, Т. Скополі, П. Евенс, Д. Хелд, П. Катценштайн та ін. Ці дослідники одними з перших розгорнули конкретні дослідження механізмів глобалізації, зосередившись на аналізі взаємодії зовнішньої політики і світогосподарчих процесів.

Слід зазначити, що теоретико-методологічні підходи до вивчення глобалізації з точки зору наукової галузі «Державне управління» вивчені ще недостатньо.

Основний зміст публікації. Кардинальна зміна міцних традиційних політичних союзів всередині провідних країн світу - не єдиний наслідок глобалізації. Руйнування світового порядку часів холодної війни викликано тим же процесом глобалізації, який наростає в другій половині ХХ століття. Якщо раніше було можливо створювати замкнутий простір в рамках окремих держав, регіонів і систем, в яких економіка функціонувала за правилами внутрішнього ринку, багато в чому незалежно від того, що відбувається в інших частинах землі, то з певного моменту це стало неможливим. Сьогодні колишні ілюзії щодо глобалізації як двигуна розвитку країн «третього світу», такі популярні в середині ХХ століття, вже розвіялися.

У цілому під поняттям «глобалізація» позначають цілий ряд явищ і процесів: інтернаціоналізація господарського життя; взаємодія цивілізацій; взаємозалежність національних економік; взаємопроникнення ринків; формування єдиного ринкового простору; вільне переміщення товарів, послуг, технологій, капіталів та людей; поява транснаціональних систем і форм господарювання; уніфікація світової економіки; гомогенізація світу; відданість універсальним цінностям, принципам і нормам поведінки; зближення способу життя людей; зростаюча стандартизація споживання; універсалізація культури.

Аналіз публікацій сучасних дослідників глобалізації свідчить про те, що в силу багатоплановості глобалізації в літературі за підрахунками автора цієї статті існує майже тридцять її визначень. Відмінності пов'язані, перш за все, з національною належністю того чи іншого автора або приналежністю його до тієї чи іншої організації, соціальним станом або статусом, ідеологічними уподобаннями, особливостями професійного сприйняття, відмінністю підходів і традицій різних дослідницьких шкіл.

Основні теоретичні напрями осмислення феномена глобалізації набули найбільшого поширення в країнах Заходу. Більшість цих напрямків вибудовувалось на основі теорії модернізації, оскільки вважається, що саме модернізація призвела до інтенсифікації процесу глобалізації. Марксистсько, неокомуністичних і соціал-демократична думка в англо-саксонських і західноєвропейських країнах підходила до процесів глобалізації як до нової стадії інтернаціоналізації господарського, політичного і культурного життя, критикуючи її в контексті загального неприйняття капіталістичного розвитку. Цей напрямок аналізу проблем багато в чому втратив свою дієвість на Заході після розпаду СРСР. Найбільший вплив на Заході зберегла школа І. Уоллестайна, що дає свою системну трактування світогосподарських процесів.

Особливо потрібно відзначити впливовий напрям у західному суспільствознавстві - так звану школу «міжнародної політичної економії», яка одержала найбільше поширення в англо-саксонських країнах. Представники цього напрямку (С. Стренж, Р. Андерхілл та інші) одними з перших розгорнули конкретні дослідження механізмів глобалізації. При цьому вони виходять із збільшення ролі економічних проблем у міждержавних відносинах, а також аналізу взаємодії політики і економіки, вірніше зовнішньої політики і світогосподарських процесів.

У вчених і дослідників глобалізації немає консенсусу щодо історичної ретроспективи цього процесу, корені якого сягають глибоко. Поняття глобалізації однаково застосовні і до економіки, і до політики, і до культури. Однак саме глобалізація економіки утворює основу всіх глобалізаційних процесів і впливає на них. Проте, незважаючи на те, що глобалізація - переважно економічне явище, у нього відразу виявилися соціальне, ідеологічне і політичне вимірювання, особливо яскраво виразилися з початком всесвітнього антиглобалістського руху, і, як будь-яке суспільне явище, вона стала об'єктом вивчення всіх без винятку суспільних наук - філософії, соціології, економіки, історії і політології.

Політична глобалізація проявляється в трьох основних формах: у інтенсифікації взаємодії між національними урядами, у формуванні наднаціональних політичних інститутів і посилення міжрегіональної взаємодії (регіоналізації). Якщо перша форма політичної глобалізації традиційна, то друга і третя - відносно нові явища, що грають актуальну роль для перехідних держав у сучасних умовах.

У світовій економіці процеси глобалізації сприймаються і оцінюються по-різному. Але по-різному до них відносяться не тільки окремі вчені, фахівці та експерти, а й жителі різних країн. Глобалізаційні процеси найчастіше вітаються в розвинених країнах і викликають серйозні побоювання в світі, що розвивається. Це пов'язано з тим, що переваги глобалізації розподіляються нерівномірно.

Одні вважають, що це корисний процес, що має ключове значення для розвитку світової економіки в майбутньому, і що він неминучий і незворотній. Інші ж відносяться до нього вороже, навіть зі страхом, вважаючи, що глобалізація веде до збільшення нерівності між країнами й у їхніх межах, породжує загрозу зростання безробіття і зниження рівня життя і є гальмом на шляху соціального прогресу.

Ступінь позитивного і негативного впливу глобалізаційних процесів на економіку окремих країн залежить від місця, яке вони займають у світовій економіці, тому що фактично основну частину переваг одержують багаті країни або індивіди. Безумовно найбільший вигравш від процесів глобалізації отримують розвинені держави. Що ж тоді, глобалізація несе ряд позитивних результатів для держав, що розвиваються. Перш за все глобалізація відкриває широкі можливості для процесів інтеграції у світову економіку. Крім того, у країнах, що зуміли досягти інтеграції, спостерігаються більш високі темпи економічного зростання і скорочення бідності. Підвищення рівня життя, у свою чергу, сприяє розвитку демократичних інститутів державного управління.

Крім того, глобалізація також привнесла зміни в існуючу систему міжнародної безпеки, а саме поняття «національної безпеки» було трансформовано в «міжнародну безпеку». Характеристиками нового глобального виміру безпеки є як негативних прикмет: міжнародний тероризм, міжнародні злочинні синдикати; екологічні проблеми і що зберігається з колишніх часів небезпеку ядерного конфлікту, а в якості нових інструментів боротьби, що забезпечуються глобалізацією, - створення єдиного інформаційного (яке використовується і злочинним світом) та культурного простору. Відповідно і міжнародна спільнота, і національні держави зіткнулися з новими проблемами.

Глобалізація веде до розмивання національного суверенітету регулюючої функції держави, яка вже не може захистити національну економіку від небажаних економічних впливів з боку міжнародних корпорацій, ТНК і МНК, які формують правила «гри» на глобальному рівні.

Процес глобалізації надає динамічний вплив на всі сторони життєдіяльності держави і має як негативні, так і позитивні моменти.

До позитивних моментів можна віднести:

- бурхливий технологічний прогрес;
- значно ширший та вільніший, ніж ще 10-15 років тому, доступ до інформації і відповідне поширення можливостей та способів комунікації у світовому масштабі;
- покращення взаєморозуміння між різними культурами та цивілізаціями внаслідок, з одного боку, інтенсифікації глобального інформаційного обміну, а з іншого – нівелювання відмінностей завдяки розповсюдженню по всій планеті продуктів маскультури;
- здатність держав шляхом об'єднання спільних зусиль подолати проблеми глобального характеру або мінімізувати їх шкідливі наслідки;
- можливість підвищення соціально-економічного, міжнародно-правового статусів держави через його участі у міждержавних об'єднаннях;
- більш високий рівень міжнародної кооперації, міжнародного поділу праці; формування єдиного правового простору;
- прискорення темпів інформаційного, культурного обмінів.

Проте визнаючи відому позитивність глобалізації правової системи, не можна її абсолютизувати і тим самим захочувати «глобалізаторські апетити» певних держав. У зв'язку з цим правова система держави, як складова системи державного управління повинна зберігати свою стійкість, хоча і можливі зміни в галузях права.

До негативних рис глобалізації можна віднести такі:

- світова економіка стає більш нестабільною й уразливою. Негативні тенденції в тій чи іншій країні або регіоні миттєво позначаються на економічному здоров'ї інших; (Приклад тому є фінансова криза, що розпочалася у листопаді 2008 року в Сполучених Штатах Америки, а її наслідки відчувають на поточний момент майже всі країни світу);
- значно зростають масштаби міграції населення, у першу чергу, з бідних у розвинені країни;
- зростає одурманюючих вплив маскультури, що загрожує культурному різноманіттю;
- посилюється соціально-економічна диференціація держав через їх нерівноправний статус на світовій арені;
- втрачається національна та мовна ідентичність;
- спостерігається бурхливий сплеск транснаціональної злочинності, в тому числі й в інформаційній сфері, у так званому «кіберпросторі»;
- спалахуються національно-етнічні конфлікти, війн за володіння тими чи іншими ресурсами; криза універсальних міжнародних організацій;
- виникла система «подвійних міжнародних стандартів», «гуманітарної інтервенції».

Слід зазначити, що позитивний ефект, особливо в економічній та соціальній сферах, відчуває на собі лише вузьке коло найбільш розвинених країн. В останні роки, особливо в період світової фінансової кризи, спостерігається стійка тенденція до того, що такі складові глобалізаційних процесів в економіці, як прямі інвестиції (насамперед у високотехнологічні галузі), вільне переміщення робочої сили, передача технологій, обмежуються межами «розвиненого світу». Це поглиблює основний негативний наслідок нерегульованої глобалізації - заглиблюється розрив у розвитку не тільки окремих країн, але і цілих регіонів.

Окрім того, глобалізація відкриває нові можливості для економічного розвитку, взаємодії держав, але в той же час загострює існуючі та породжує нові проблеми, які визначаються як виклики. Під викликами мається на увазі проблеми загального характеру, пов'язані з появою нових чинників світового розвитку, що ставлять під сумнів можливість нормального функціонування механізмів відтворення суспільного життя.

На даному етапі розвитку світової спільноти феномен глобалізації починає виходити за чисто економічні рамки і помітно впливає на всі сфери суспільної діяльності - політику, ідеологію, культуру. Глобалізаційні процеси, поза сумнівом, будуть відігравати визначальну роль в світовому розвитку в XXI ст., стануть помітним імпульсом у формуванні нової системи державно-управлінських відносин.

На перший погляд глобалізація несе в собі широкі можливості економічного зростання, зближує світові культури завдяки динаміці торгових і науково-технічних зв'язків, розвитку комунікацій, інформаційних мереж та технологій.

У той же час, глобалізація з її такими викликами, як зростання взаємозалежності держав, загострення нетрадиційних загроз міжнародної та регіональної безпеки, наростаючий вал регіональних конфліктів і багато чого іншого, стає серйозним випробуванням для існуючих механізмів багатосторонньої співпраці і для тих, хто є учасниками цих механізмів.

Тому перед державою постають безпрецедентні за значимістю та складністю завдання, пов'язані в тому числі із врегулюванням та модернізацією власної правової системи.

Безумовно, глобалізація впливає на всі частини правової системи держави. Цілком справедливими можна назвати твердження українських вчених Р. Калужного, В. Шамрая, В.Гавловського, В.Цимбалюка, про те, що наявність загроз інформаційній безпеці держави, зумовлених насамперед впливом глобалізаційних

процесів, вимагає формування в національному праві нової галузі «інформаційне право» [7, с.243]. Цілоком підтримуючи позицію зазначених та інших авторитетних дослідників, слід додати, що необхідність утворення інформаційного права, як окремої галузі обумовлена також внутрішніми об'єктивними передумовами розвитку суспільства, необхідністю держави захистити свої національні інтереси в інформаційній сфері.

На погляд автора, суттєву роль у процесі глобалізації правової та політичної систем відіграє інформаційний чинник. Він включає в себе такі компоненти як інформаційна революція, ідея глобального інформаційного суспільства, глобальні інформаційні системи, вивчення глобальних інформаційних процесів, ідея побудови світового інформаційного простору. Інформаційну функцію державного управління можна виявити у факторі глобалізації, що впливає на створення і розвиток глобального інформаційного суспільства. Сучасні досягнення в галузі розвитку інформаційних і комунікаційних технологій сприяють формуванню зовсім нових економічних, соціальних і культурних відносин в житті людей, які описуються єдиним поняттям «Глобальне інформаційне суспільство». Саме інформаційні технології, які супроводжують технологічне переозброєння, приходять, головним чином, у розвинені індустріальні країни; в той же час країни, що розвиваються, не глобалізуються.

Можна цілоком погодитися з такими вітчизняними дослідниками глобалізації, як Бебик В.М., С.О.Шергін та Л.О. Дегтерьова, які у своїй праці «Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика» наголошують, що «глобалізація нині стала чи не найважливішою тенденцією сучасного світу, а її основу склала інтеграція інформаційно-комунікаційних систем в єдину світову систему. У свою чергу, інформаційна глобалізація необхідна для формування єдиного світового ринку, який потрібно регулювати економічними, політичними, соціально-психологічними методами» [8, с.23]. Таким чином, визначається взаємозалежність розвитку глобалізації в цілому та інформаційного суспільства.

Висновки

1. Основні теоретичні напрямки осмислення глобалізації набули найбільшого поширення в країнах Заходу. Більшість цих напрямків вибудовувалося на основі теорії модернізації і вважається, що саме модернізація призвела до інтенсифікації процесу глобалізації. Необхідно також розрізняти поняття глобалізації та інтернаціоналізації. Глобалізація являє собою нову, більш просунуту стадію розвитку процесу інтернаціоналізації (транснаціоналізації) різних аспектів суспільного життя: економічних, політичних, культурних, професійних та інш.

2. Глобалізація є ключовим поняттям, яке характеризує процеси світового розвитку на сучасному етапі. Її суть - у різкому розширенні й ускладненні взаємозв'язків і взаємозалежностей як людей, так і держав, що виражається в процесах формування планетарного інформаційного простору, світового ринку капіталів товарів і робочої сили, в інтернаціоналізації проблем техногенного впливу на природне середовище, регіональних і міжнародних конфліктів та безпеки. Отже, феномен глобалізації виходить за чисто економічні рамки, у яких її схильні трактувати більшість дослідників цієї проблеми, й охоплює практично всі основні сфери суспільної діяльності, включаючи політику, ідеологію, культуру, спосіб життя, а також самі умови існування людства.

3. Глобалізація є стихійним процесом, що не залежить від волі окремих держав, проте направити її траєкторію розвитку в потрібному руслі цілоком можливо. Крім позитивних моментів глобалізації виділяються і негативні, серед яких найбільш яскраво проявляються: втрата національних форм культури, появу нових видів інформаційних загроз, сплеск транснаціональної злочинності, у тому числі і злочинності в інформаційному (кіберпросторі). Саме в умовах глобалізації необхідні скоординовані зусилля держав, з одного боку, що сприймають позитивні моменти глобалізації, і, з іншого боку, що забезпечують гарантії національної, в тому числі й інформаційної, безпеки.

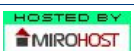
Перспективи подальших напрямів дослідження. Подальші напрями дослідження необхідно зосередити також на налагодженні такого механізму, який би дозволив не тільки безперешкодно користуватися перевагами глобалізації, а й забезпечив б рівний ступінь захищеності всіх держав від загроз і викликів XXI століття.

Враховуючи, що світові глобалізаційні процеси трансформують правову, політичну, економічну системи держави, однією з основних завдань державного управління, пов'язаним із глобалізацією в майбутньому, є пошук норм і інститутів, які могли б забезпечити більш ефективне управління на місцевому, національному, регіональному і глобальному рівнях, для того, щоб, з одного боку, зберегти переваги глобальних ринків і конкуренції, з іншого - сприяти розвитку людини, збереженню інформаційних ресурсів для того, щоб глобалізація служила інтересам людини, суспільства та держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Костюк К.Н. Страны второго мира в глобализационных процессах// «Глобализация и столкновение идентичностей», сборник материалов Международной интернет-конференции. - Москва 2003. - С. 351
2. Парсонс Т.Американская социология: проблемы и перспективы. М. 1992; Eisenstadt S. A reappraisal of theories of social change and modernization. Berkeley, 1999.; Rostow W. Politics and the Stages of Growth. St.Martin Press, 1971.
3. Smelser N.J. & Swedberg R. (eds.) The Handbook of Economic Sociology. N.Y. 1994; Nettl J.P. and Robertson R. 1968. International Systems and the Modernization of Societies. - London. - 1968.; Goldthorpe J. "Theories of Industrial Society: reflections on the recrudescence of historicism and the future of futurology". Archives europeennes de sociologie, # 12, 1971; Apter D. Some Conceptual Approaches to the Study of Modernization. - Englewood Cliffs: Prentice Hall. - 1968.
5. Ткачук Ю.В. Глобалізація в сфері політики: інститути та механізми державного впливу / Автореферат дис. на здобуття наук. Ступ. канд. політич. наук, Одес. нац. Юрид. академ, Одеса, 2004.
6. William, S. 2000. D for Diversity. - UNESCO Sources, № 127. - P.3.
7. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії й практики / За ред. Р. А. Калюжного, В. О. Шамрая – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 296 с.
8. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: Навч.посібник / В.М. Бебик, С.О.Шергін, Л.О. Дегтерьова.- К.:Університет «Україна», 2006. – 208с.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"